

4.9.2008

Dnro 2238/2/07

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Jukka Lindstedt

Esittelijä: Oikeusasiamiehensihteeri Kristian Holman

PÄÄTÖS PIONEERIRYKMENTIN TERVEYDENHUOLLON JÄRJESTELYJÄ KOSKEVASSA ASIASSA

1

TUTKITTAVAKSI OTETTU ASIA

Pioneerirykmentissä 30.5.2007 suorittamani tarkastuksen yhteydessä rykmentin lääkäri kertoi Pioneerirykmentissä käytössä olevasta etupainotteisesta terveydenhoidosta, jonka tavoitteena oli helpottaa terveysaseman työtaakkaa. Minulle kerrottiin, että etupainotteisessa terveydenhoidossa oli mahdollista saada komppanian lääkintäkoulutuksen saaneelta varusmieheltä ns. tavanomaisia käsikauppalääkkeitä, kuten esim. särkylääkkeitä. Lisäksi etupainotteiseen terveydenhuoltoon sisältyi mahdollisuus, että kouluttaja voi myöntää varusmiehelle terveydellisin perustein palvelushelpotuksia varusmiehen kerrottua tälle sairaudestaan.

Kerrottu menettely vaikutti olevan jossakin määrin tulkinnanvarainen siltä osin, onko kouluttajalla – menettelyn sinänsä hyvistä tarkoituspurista huolimatta - ylipäättään mahdollisuutta myöntää puolustusvoimien antaman ohjeistuksen puitteissa vapautuksia terveydellisin perustein. Tästä syystä otin asian omana aloitteena tutkittavaksi ja pyysin Pioneerirykmentin komentajan kanssa käymäni loppukeskustelun yhteydessä erillisen selvityksen kerrotusta menettelystä.

Pioneerirykmentistä toimitettiin 20.6.2007 päivätty muistio, jossa kerrottiin etupainotteisen terveydenhuollon järjestelyistä. Muistiossa todettiin mm., että kouluttaja ei koskaan määrää vapautuksia vaan antaa tilanteen vaatiessa varusmiehelle yksittäisiä helpotuksia palvelustehtävistä, kuten esimerkiksi "jos polvi on kipeä, niin voi juoksun sijasta kävellä eikä tarvitse ryömiä". Tarvittaessa tai varusmiehen aina halutessa kouluttaja ohjaa varusmiehen terveydenhuollon ammattilaisen vastaanotolle.

Muistiosta saatuihin tietoihin perustuvan käsitykseni mukaan etupainotteisen terveydenhoidon järjestelyt divat saadusta selvityksestä huolimatta jossakin määrin tulkinnanvaraisia erityisesti varusmiesten palvelushelpotuksia koskevan ohjeistuksen (PAK 03:10) valossa, jonka mukaan palvelushelpotukset (terveydellisin syin) ovat terveydenhuollon ammattihenkilön määräämiä hoitotoimenpiteitä, joiden tarkoitus on vapauttaa puolustusvoimien terveydenhoitovastuulla oleva potilas hoidon tai toipumisvaiheen ajaksi sellaisesta palveluksesta, joka voi haitata paranemista. Ohjeen mukaan palvelushelpotuksien määräämiseen oikeutettuja terveydenhuollon ammattihenkilöitä ovat lääkäri, sairaanhoitaja ja terveydenhoitaja. Varusmiespalvelustaan tai naisten vapaaehtoista palvelusta suorittava em. terveydenhuollon ammattihenkilö voi määrätä palvelushelpotuksia vain, jos hän toimii puolustusvoimien lääkintähuollon tehtävissä.

Asiassa jäikin epäselväksi, mitä Pioneerirykmentissä noudatetut kouluttajan antamat yksittäiset helpotukset varusmiehen tälle kertoman vamman tai sairauden vuoksi olivat luonteeltaan ja onko kouluttajalla terveydenhuollon ammattihenkilöstöön kuulumattomana ylipäättään mahdollisuutta antaa tällaisia helpotuksia varusmiehille.

Edellä mainituista syistä pyysin Pääesikuntaa toimittamaan minulle asian tutkimiseksi tarvittavan selvityksen ja antamaan lausuntonsa asiassa. Selvityksessä ja lausunnossa tuli kiinnittää huomiota erityisesti etupainotteisesta terveydenhoidosta kerrotun menettelyn perusteisiin ja sen käytännön toteuttamisen asianmukaisuuteen.

2 SELVITYS

Asiassa ovat antaneet selvitystä Pääesikunnan oikeudellinen ja logistiikkaosasto, Läntisen Maanpuolustusalueen Esikunta, Läntisen Maanpuolustusalueen Esikunnan ylilääkäri, Sotilaslääketieteen Keskus ja Pioneerirykmentti.

3 SELVITYS TEN SISÄLTÖÄ

3.1 Pioneerirykmentin selvitys

Pioneerirykmentin antamassa selvityksessä todettiin muun muassa, että etupainotteisen terveydenhuollon päätarkoitus on lisätä palvelusturvallisuutta. Sen tarkoituksena ei missään tapauksessa ole vähentää terveystaseman työtaakkaa, vaan yksiselitteisesti saada toimintaperiaatteet joustavammiksi siten, että varusmiehille annetaan paremmat mahdollisuudet osallistua koulutukseen. Toimintamalli luo mahdollisuudet saada palvelua mahdollisimman lähellä asiakasta.

Etupainotteisuudessa kouluttajalla on lupa antaa varusmiehelle oikeus olla suorittamatta jotain palvelukseen liittyvää tehtävää koulutuksen aikana. Kouluttajan lupa ei ole kannanotto terveydentilaan, vaan hän antaa varusmiehelle itselleen päätösvallan ratkaista omaa terveydentilaansa koskeva erityiskysymys. Kyseessä ei ole varusmiesten palvelushelpotuksia koskevassa ohjeistuksessa (PAK 03:10) tarkoitettu terveydellisin syin määrätty palvelusvapautus, vaan johtamisen suoma mahdollisuus ja varusmiehen omaan valintaan perustuva oikeus jättää tekemättä sellainen tehtävä, jonka suorittaminen sillä hetkellä aiheuttaisi ongelmia. Varusmiehelle korostetaan, että hänellä on oikeus aina halutessaan hakeutua terveydenhuollon ammattihenkilön vastaanotolle. Varusmies ei kerro kouluttajalle sairauksistaan vaan palveluskyvystään. Selvityksessä todetaan, että monessa vaivassa varusmiehen tietämys omasta tilanteestaan on jo entuudestaan vahva. Asiaa on jo aiemmin voitu tutkia terveydenhuollon ammattihenkilöiden vastaanotoilla ja varusmiehellä on tällöin käytettävissään tarvittavat tiedot vaivansa poistamiseen tai lievittämiseen. Tällaisissa tilanteissa varusmies voi neuvotella asiasta kouluttajansa kanssa ja toimia koulutuksessa mukana vain tietyin rajoituksin. Käytäntö mahdollistaa motivoituneelle varusmiehelle osallistumisen koulutukseen palvelusturvallisuutta vaarantamatta. Näissä tilanteissa varusmies kantaa vastuun valitsemastaan tavasta hoitaa itseään (=omahoito). Pioneerirykmentin näkemyksen mukaan palvelusturvallisuutta oleellisesti vaarantaisi käytäntö, jossa kouluttajalla ei ole mitään oikeuksia antaa varusmiehelle oikeutta tarvittaessa levätä.

Selvityksen mukaan lääkintävarusmiehet toteuttavat Pioneerirykmentissä ns. etuvastaanoton. Jokainen aamulla itsensä sairaaksi kokeva varusmies hakeutuu ensin lääkintävarusmiehen luokse, josta tarvittaessa menee terveydenhuollon ammattilaisen vastaanotolle. Yksiköistä on varattu etuvastaanoton toteuttamiseen asianmukaiset tilat, joissa jutellaan vain yhden varusmiehen kanssa kerrallaan. Jokaisella varusmiehellä on niin halutessaan mahdollisuus päästä terveydenhuollon ammattilaisen vastaanotolle eikä lääkintävarusmies voi missään tilanteessa tätä oikeutta estää. Varusmiehellä ei ole myöskään velvollisuutta kertoa lääkintävarusmiehelle

vaivaansa niin halutessaan. Lääkintävarusmiehet antavat puolustusvoimissa ns. käsikauppalääkkeitä. Nämä ovat lääkkeitä, joita kuka tahansa voi hakea apteekista ilman mitään lääkemääräystä. Lääkintävarusmies ei kuitenkaan anna kenellekään lääkettä kuin yhden päivän tarvetta vastaavan määrän. Kyseessä on siis varusmiehen järkevä omahoito: kuivalle iholle voi laittaa perusvoidetta ja tavalliseen kipuun voi kokeilla särkylääkettä. Lääkintävarusmiehellä ei ole oikeuksia määrätä vapautuksia palveluksesta. Kuitenkin ilta-aikaan, jolloin varuskunnan terveysasema on suljettu, voidaan asiasta neuvotella sairaaksi itsensä kokemansa varusmiehen kanssa. Tällöin varusmies voi kouluttajan kanssa neuvoteltuaan sopia, että sairas varusmies lepää seuraavaan päivään ja hakeutuu seuraavana aamuna terveydenhuollon ammattihenkilön vastaanotolle. Varusmiehen halutessa ja tarvittaessa varusmiehelle kuitenkin järjestetään terveydenhuollon ammattilaisen vastaanotto vuorokaudenajasta riippumatta.

Aloittaessaan lääkitävarusmiehen tehtävät lääkitävarusmiehet kirjoittavat vaitiolosopimuksen, jossa vahvistavat, etteivät he keskustele toisten varusmiesten kanssa vastaanotolle hakeutumisen syistä. Lääkitävarusmies auttaa toisia varusmiehiä järkevän omahoidon toteutuksessa, mutta kuitenkin korostaa jokaisen varusmiehen oikeutta hakeutua terveydenhuollon ammattilaisen vastaanotolle.

Selvityksessä kerrotaan edelleen, että Pioneerirykmentissä on tehty pitkään ajatustyötä oikeiden termien löytämiseksi mainitulle toiminnalle. Pioneerirykmentti ei ole tyytyväinen termeihin "etupainotteinen terveydenhuolto yksiköissä lääkitävarusmiesten toteuttamana", "koulutushelpotus" ja "lääkitävarusmiesten pitämä etuvastaanotto". Nämä termit eivät Pioneerirykmentin mielestä vastaa todellisuutta. Kouluttajahelpotuksella ymmärretään lähinnä kouluttajan maalaisjärjen käyttöä harjoituksissa ja oikeutta tarvittaessa helpottaa palvelusta. Lääkitävarusmiesten etuvastaanotto sen sijaan merkitsee lähinnä kaverin auttamista ja varusmiesten ohjaamista erilaisissa ongelmissa. Etuvastaanoton sijasta olisi ehkä adekvaatimpaa puhua ensiapuvastaanotosta, koska ensiavun antaminen on lääkitämiehen tärkeimpiä tehtäviä. Toimintamallia pidetään Pioneerirykmentissä oikeana, mutta toimintaa kuvaavat termit voisivat selvityksen mukaan olla vastaavampia. Kouluttajan tehtävänä on osoittaa varusmiehelle tehtävät, joihin varusmies kulloisellakin hetkellä soveltuu. Tämän takia selvityksessä pidetään välttämättömänä, että myös kouluttaja voi tarvittaessa keventää palvelustehtävää, jos varusmies ei johonkin tehtävään kykene. Tarvittaessa kouluttaja voi käyttää lääkitävarusmiestä tukena. Pioneerirykmentti ei näe toiminnassaan mitään kyseenalaista. Toimintamalli on Pääesikunnan lääkitähuolto-osaston linjausten mukainen ja tätä toimintamallia Läntisen Maanpuolustusalueen Esikunta on erityisesti painottanut.

3.2

Läntisen maanpuolustusalueen ylilääkärin lausunto

Läntisen maanpuolustusalueen ylilääkäri, lääkitäeversti on lausunnossaan todennut Läntisen maanpuolustusalueen lääkitähuollon tavoitteina ja toimintaperiaatteina olevan seuraavat tekijät: 1. Palvelut viiveettä lähellä asiakasta, 2. Kouluttajien vastuu ja huolenpito alaistensa hyvinvoinnista ja palvelusturvallisuudesta, 3. Varuskunnan terveysaseman rooli, 4. Korostetaan asevelvollisten vastuuta omasta terveydestään ja hyvinvoinnistaan. Lääkitäeversti on lausunnossaan tarkemmin eritellyt mainitsemiaan tavoitteita ja toimintaperiaatteita.

Lausunnon mukaan Läntisen Maanpuolustusalueen Esikunnasta katsottuna Pioneerirykmentti toteuttaa puolustusvoimien lääkitähuollon toimintaperiaatteita esimerkillisesti. Toimintamallia arvioidaan ja kehitetään maanpuolustusalueen joukko-osastojen terveydenhuollon yhteisillä kehittämispäivillä kaksi kertaa vuodessa sekä Pioneerirykmentissä suoritettujen valvonta- ja muiden käyntien yhteydessä. Ohjaavana ja valvovana tahona Läntisen Maanpuolustusalueen Esi-

kunta on toistuvasti rohkaissut ja kannustanut joukko-osastoja kehittämään terveydenhuoltoaan lääkäripainotteisesta, pitkiä jonotusaikoja tuottaneesta toimintatavasta etupainotteiseen, eri tasojen vastuuta, yhteistyötä ja asiakasläheisyyttä korostavaan suuntaan.

Lausunnossa todetaan edelleen, että tulevassa ohjauksessa aluehallinto tulee eduskunnan oikeusasiamiehen lausuntopyynnön ansiosta painottamaan seuraavia asioita:

1. Lääkintämiehen vastaanotto -termi tulee muuttaa lääkintämiehen ensiapuvastaanotoksi. Lääkintämiehen saama koulutus on ensiapupainotteinen. Lisäksi ensiapu-sanan lisääminen viestittää totuudenmukaisesti ilman aikaviivettä tehtävästä ensiavun tarpeen arvioinnista ja tarveharkinnan perusteella annettavasta ensiavusta.

2. Kouluttajien ja esimiesten vastuuta ja velvollisuutta keventää palvelusta aina tarpeen vaatiessa tullaan entisestään korostamaan. Palveluksen keventäminen on eri asia kuin pysyväisasiakirjoissa mainittu terveydenhuoltoalan ammattihenkilöiden antama palvelushelpotus, joka on osa hoitoa. Kouluttajilla ei ole hoitovastuuta, mutta heillä on keskeinen vastuu alaistensa hyvinvoinnista, huolenpidosta ja palvelusturvallisuudesta.

3. Sotaharjoituksessa, leireillä ja yksikössä toteutettavaa terveydenhuoltoalan ammattihenkilöiden ja kouluttajien välistä yhteistyötä tullaan entisestäänkin kehittämään. Sotilasterveydenhuollon yksi haaste on tulla ulos terveysaseman seinien sisältä ja jalkautua sinne, missä asevelvolliset ja heidän kouluttajansa ovat. Tästä terveydenhuollon ammattilaisten toteuttamasta kenttäterveydenhuollon toimintamallista käytetään nimitystä etupainotteinen terveydenhuolto.

3.3

Läntisen Maanpuolustusalueen Esikunnan lausunto

Läntisen Maanpuolustusalueen Esikunnan lausunnossa todetaan, että Yleisen Palvelusohjesäännön 218-kohta velvoittaa esimiehen tarkkailemaan alaistensa terveydentilaa, väsymystä ja kuormittuneisuutta, huolehtimaan henkilöstön tarkoituksenmukaisesta työnjaosta ja riittävästä levosta, ohjaamaan sairaat hoitoon ja valvomaan sitä, ettei sairaana osallistuta palvelukseen.

Läntisen Maanpuolustusalueen Esikunnan lausunnon mukaan Pioneerirykmentillä omaksutulla käytännöllä on käytännössä ohjeistettu tapa, jolla edellä mainittu Yleisen Palvelusohjesäännön esimiehille antama velvoite toteutetaan. Kysymys on yksittäistapauksittain toteutettavasta tarkoituksenmukaisen työnjaon toteuttamisesta palvelustehtävien suorittamisessa, ei varusmiesten palvelushelpotuksia koskevan ohjeistuksen mukaisista palvelushelpotuksista, jotka kuuluvat yksiselitteisesti terveydenhuoltoalan ammattihenkilöille.

Läntisen Maanpuolustusalueen Esikunnan näkemyksen mukaan lääkintäeverstin esittämä terminologia vastaisi paremmin toiminnan laatua. Esikunta katsoo, että Pioneerirykmentin terveydenhuollon järjestelyt ovat kaikilta osiltaan voimassa olevien säädösten ja puolustusvoimien sisäisen ohjeistuksen mukaisia.

3.4

Sotilaslääketieteen Keskuksen ja Pääesikunnan logistiikkaosaston lausunnot

Sotilaslääketieteen Keskuksen lausunnossa on todettu, että kouluttajan mahdollisuus myöntää varusmiehelle terveydellisin perustein palvelushelpotuksia varusmiehen kerrottua tälle sairaudestaan on syytä nähdä kulloiseenkin palvelus- ja koulutustilanteeseen liittyvänä työnjohdollisena toimenpiteenä, jossa voidaan keventää tehtävän fyysistä rasittavuutta varusmiehen sen

hetkisen terveydellisen rajoituksen mukaisesti, ei sitä vastoin Yleisen Palvelusohjesäännön mukaisena palvelushelpotuksena, joita terveydenhuollon ammattihenkilöt määräävät yleensä täysiksi vuorokausiksi kerrallaan. Kouluttajan velvollisuutena on huolehtia alaisensa varusmiesten palvelusturvallisuudesta ja hyvinvoinnista. Edellä mainittu kannan ja vastuun ottaminen alaisen ongelmaan korostaa oikealla tavalla esimiehen roolia alaisistaan huolehtimisessa ja toisaalta vähentää epätarkoituksenmukaista ongelmien ratkaisemisen sysäämistä vain terveydenhuoltohenkilöstön vastuulle. Mikäli tarvitaan terveydellisen ongelman syyn ja hoidon tarpeen selvittämistä, vastuu on terveydenhuollon ammattihenkilöillä.

Lausunnossa todetaan edelleen, että lääkintäaliupseerit ja lääkintämiehet ovat varusmiespalveluksessa sodan ajan tehtävänsä tähtäävässä koulutuksessa. Pioneerirykmentin lääkintävarusmiesten rooli oman perusyksikön etupainotteisen terveydenhuollon toteuttamisessa harjaannuttaa oikealla tavalla lääkintävarusmiehet sodan ajan tehtävänsä ja sen edellyttämään vastuuseen. Heidän toimintansa etuvastaanotossa on nähtävä ensiavun antajina ja hoitoon toimittajina.

Pääesikunnan logistiikkaosasto on lausunnossaan todennut sen olevan yhteneväinen Sotilaslääketieteen Keskuksen lausunnon kanssa. Logistiikkaosaston lausunnossa halutaan painottaa erityisesti lääkintäalan varusmiesten suorittaman etuvastaanoton ohjaavaa roolia, eikä sen tule olla vastaanotolle pääsyä rajoittava toimenpide.

3.5

Pääesikunnan lausunto

Pääesikunnan lausunnossa on viitattu hankittuihin selvityksiin ja lausuntoihin ja todettu, että niistä käyvät ilmi Pioneerirykmentin kehittämän etupainotteisen terveydenhuollon järjestelyt. Pääesikunta katsoo, että toimintamalli on terveydenhuoltoa koskevien säädösten ja puolustusvoimissa noudatettavan ohjeiston mukainen.

Pääesikunta toteaa lopuksi, että Sotilaslääketieteen Keskuksen tulee tarkistaa toimintamallin terminologia vastaamaan paremmin tehtäviä toimenpiteitä. Läntisen Maanpuolustusalueen Esikunnan ylilääkärin, lääkintäeverstin lausunnossa on kiinnitetty huomiota samaan asiaan. Sotilaslääketieteen Keskuksen tehtävänä on valvoa, että terminologia on yhteneväinen Puolustusvoimien kaikissa joukko-osastoissa.

4

ARVIOINTIA

Totean ensinnäkin, etten katso asiassa esitettyjen selvitysten perusteella olevan aihetta esittää arvostelua lääkintävarusmiesten osuudesta etupainotteisessa terveydenhoidossa, erityisesti niin sanotusta etuvastaanotosta ja käsikauppalääkkeiden jakamisesta. Tältä osin asia ei näin ollen anna aihetta toimenpiteisiin.

Sen sijaan katson, että kouluttajien antamat yksittäiset helpotukset varusmiehen tälle kertoman vamman tai sairauden johdosta antavat aihetta joihinkin rakentaviin kommentteihini, joita perustelen seuraavassa.

Terveydenhuollon ammattihenkilöistä annetun lain 15 §:n mukaan terveydenhuollon ammattihenkilön ammattitoiminnan päämääränä on terveyden ylläpitäminen ja edistäminen, sairauksien ehkäiseminen sekä sairaiden parantaminen ja heidän kärsimystensä lievittäminen. Terveydenhuollon ammattihenkilön on ammattitoiminnassaan sovellettava yleisesti hyväksytyjä ja koke-

musperäisiä perusteltuja menettelytapoja koulutuksensa mukaisesti, jota hänen on pyrittävä jatkuvasti täydentämään. Terveydenhuollon ammattihenkilöllä on velvollisuus ottaa huomioon, mitä potilaan oikeuksista säädetään. Lain 22 §:n mukaan laillistettu lääkäri päättää potilaan lääketieteellisestä tutkimuksesta, taudinmäärytyksestä ja siihen liittyvästä hoidosta.

Potilaan asemasta ja oikeuksista annetun lain 6 §:n mukaan potilaalla on yleensä oikeus päättää hoidostaan. Potilasta on hoidettava yhteisymmärryksessä hänen kanssaan. Jos potilas kieltäytyy tietystä hoidosta tai hoitotoimenpiteestä, häntä on mahdollisuuksien mukaan hoidettava yhteisymmärryksessä hänen kanssaan.

Yleisen palvelusohjesäännön kohdan 218 mukaan esimiehen on tarkkailtava alaistensa terveydentilaa, väsymystä ja kuormittuneisuutta, huolehdittava henkilöstön tarkoituksenmukaisesta työnjaosta ja riittävästä levosta, ohjattava sairaat hoitoon ja valvottava sitä, ettei sairaana osallistuta palvelukseen.

Yleisen palvelusohjesäännön kohdan 225 mukaan potilaalle määrätään palvelushelpotuksia, kun sairauden tai vamman hoito ja niistä toipuminen sitä vaativat.

Pääesikunnan terveydenhuolto-osaston pysyväisasiakirjan (03:10) mukaan palvelushelpotukset ovat hoitotoimenpiteitä, joiden tarkoituksena on vapauttaa puolustusvoimien terveydenhuoltovastuulla oleva potilas hoidon tai toipumisvaiheen ajaksi sellaisesta palveluksesta, joka voi haitata paranemista. Palvelushelpotukset ovat hoitotoimenpiteitä, joiden tarkoituksena on vapauttaa sellaisesta palveluksesta, joka voi haitata paranemista. Ohjeen mukaan jokainen esimies on vastuussa palvelustehtävien suunnittelusta, toteutuksesta ja valvonnasta niin, että puolustusvoimien terveydenhuollon vastuulla olevan henkilön terveyttä ei vaaranneta. Ohjeesta käy myös ilmi, että palvelushelpotusten määrääminen on ainoastaan lääkärin tai muiden terveydenhuoltohenkilöstöön kuuluvien asiaa. Palvelushelpotuksen voi muuttaa tai kumota vain lääkäri.

Näkemykseni mukaan palvelushelpotukset ovat ensi sijassa palvelusturvallisuuteen ja palveluksen tarkoituksenmukaiseen järjestämiseen vaikuttavia toimia, joiden määrääminen sinällään yleensä edistää potilaan paranemista. Sen sijaan se, voidaanko palvelushelpotuksia pitää "hoitona" lain tarkoittamassa mielessä, on jossakin määrin tulkinnanvaraista. Mikäli katsotaan, että palvelushelpotuksen määräämisessä kysymys on lain tarkoittamasta potilaan hoidosta, tulee siitä päättämisen kuulua vain terveydenhuollon ammattihenkilölle. Mikäli taas palvelushelpotuksia ei katsota potilaan hoidoksi, voinee niistä päättää kuka tahansa esimiesasemassa oleva henkilö. Puolustusvoimien hallinnollisessa ohjeistuksessa on omaksuttu ensin mainittu kanta.

Edellä esitetyllä kysymyksellä palvelushelpotusten luonteesta on mielestäni periaatteellista merkitystä sen vuoksi, että näkemykseni mukaan Pääesikunnan ohjeistuksen sekä Yleisen palvelusohjesäännön tarkoittamilla palvelushelpotuksilla tosiasiaassa tarkoitetaan samaa asiaa kuin nyt selvityksissä esiintuodulla käsitteellä palveluksen keventämisestä – niiden terminologisista eroista huolimatta. En näe mainituissa toimenpiteissä sellaista eroa, jota puolustusvoimien selvityksissä on pyritty tuomaan esille – varsinkaan kun tarkastellaan molempien toimenpiteen tavoitetta, tilapäistä palveluksen mukauttamista varusmiehen senhetkiseen suoriutumiskykyyn.

Erottavaksi tekijäksi jääkin ainoastaan se, että palvelushelpotuksen määrääminen kuuluu viime kädessä terveydenhuoltohenkilöstölle, mutta palveluksen keventämisestä päättäminen kouluttajalle. Selvityksissä on korostettu sitä seikkaa, että kouluttajan antama palvelustehtävän suorittamatta jättämistä tai keventämistä koskeva lupa ei ole kannanotto terveydentilaan, vaan kouluttaja antaa varusmiehelle itselleen päätösvallan ratkaista omaa terveydentilaansa

koskeva erityiskysymys. Päätösten perusteena olevat seikat ovat kuitenkin samankaltaiset; varusmiehen oman suostumuksensa mukaisesti tekemä ilmoitus omasta sairaudestaan ja ilmoituksen perusteella tehtävä arvio palveluskelpoisuudesta kulloiseenkin tehtävään tai harjoitukseen nähden. Tosin palvelushelpotuksen määräämisessä on sitä yleensä edeltänyt jonkinasteinen lääketieteellinen diagnoosi, toisin kuin on palveluksen välittömän keventämisen osalta.

Kun otetaan huomioon Yleisen palvelusohjesäännön 218 kohdasta ilmenevä esimiehelle kuuluva alaisensa tarkkailu- ja valvontavastuu sekä se, että Pääesikunnan ohjeistuksen mukaan jokainen esimies on vastuussa palvelustehtävien suunnittelusta, toteutuksesta ja valvonnasta niin, että puolustusvoimien terveydenhuollon vastuulla olevan henkilön terveyttä ei vaaranna, en sinällään näe syytä arvostella kerrottua menettelyä palvelun keventämisestä yksittäistapauksellisen tarveharkinnan mukaan. Palvelun kevennyksen tarpeellista määrää tai sen erilaisia toteuttamistapoja ei luonnollisesti voida pysyväismääräyksissä ennakolta sitovasti vahvistaa kaikkia tapauksia ja tilanteita varten. Puolustusvoimien hallinnollisessa ohjeistuksessa on kuitenkin täsmennetty sitä valvonta- ja toimintavelvollisuutta, joka varusmieskoulutuksesta vastaaville esimiehille kuuluu, jotta varusmiesten oikeus turvalliseen ja omaa suorituskyykyään vastaavaan palveluksen suorittamiseen käytännössä toteutuisi. Tätä näkökohtaa vasten en pidä Pioneeriprikaatissa ilmi tullutta menettelyä virheellisenä.

Katson kuitenkin, että selvityksissä mainitun terminologisen tarkentamisen vaatimuksen ohella asiassa tulisi puolustusvoimien taholla myös pohtia laajemmin vastuukysymyksiä ottaen huomioon erityisesti sen, että esimiehen on Yleisen palvelusohjesäännön 218 kohdan mukaan ohjattava sairaat hoitoon ja valvottava sitä, ettei sairaana osallistuta palvelukseen. Kyseinen ohjesäännön kohta ei sinällään sanamuotonsa perusteella mahdollista esimiehen sallia osittaiseen tai kevennettyyn palvelukseen osallistumista, vaikka varusmies tuntisikin itsensä "vain vähän" sairaaksi. Tilanne voi nimittäin olla joissakin tapauksissa sellainen, ettei varusmiehellä ole tietoa oman sairautensa tai vammansa vakavuudesta siitä esimiehelle ilmoittaessaan ja omaa suoritustaan arvioidessaan. Tämä seikka voidaan selvittää vain lääketieteellisen tutkimuksen avulla. Mikäli hänet sen sijaan on asianmukaisesti tutkittu lääkintähuollosta vastaavan henkilön taholta, voinee myös olettaa, että hänen palveluskelpoisuutensa on asianmukaisesti arvioitu. Toisaalta varusmiehen tulee myös itse ymmärtää keskeyttää tehtävänsä, jos se tuottaa hänelle kipua tai terveydellistä haittaa.

Mielestäni palvelusten keventämisestä päätettäessä vaarana onkin, että esimies ottaa tarpeetoman riskin päättäessään keventää hänelle sairaudestaan ilmoittaneen varusmiehen palvelustaan *sen sijaan*, että hän ohjeistuksen mukaisesti pitäytyisi vain sen valvomisessa, ettei sairaana osallistuta palvelukseen. Kouluttajalla ei ole oikeutta ryhtyä arvioimaan varusmiehen terveydentilaa. Terveydentilan arviointia on myös se, että harkitaan, mihin palvelustehtävään varusmies on kykeneväinen ja mihin ei. Millään muotoa edellä lausumaani ei kuitenkaan pidä käsittää niin, ettei esimiehen tulisi millään tavoin reagoida alaisensa kertomaan tai muuten havaittuun vammaan tai sairauteen.

Yleisen palvelusohjesäännön kohdasta 218 ilmenevä esimiehen velvollisuus tarkkailla alaistensa kuormittuneisuutta, huolehtia henkilöstön tarkoituksenmukaisesta työnjaosta ja riittävästä levosta ja ryhtyä asian edellyttämiin toimenpiteisiin ei sinällään sovellu sellaiseen tilanteeseen, jossa alainen on sairas tai tuntee itsensä sairaaksi. Tällöin ensisijaisena keinona tulee olla hänen osaltaan harjoituksen välitön keskeyttäminen mahdollisesta hänen omasta mielipiteestään riippumatta ja hänen ohjauksensa terveydenhuollosta vastaavien tahojen puoleen sen sijaan, että hänen palvelustaan kevennetään esimerkiksi siten, että hänet vapautetaan loppuharjoituksen ajaksi juoksemisesta tai painavien varusteiden siirtelystä. Totean myös kannanottonani

yleisemminkin, ettei palvelushelpotusten kanssa rinnakkaisia joukko-osastokohtaisia käytäntöjä tulisi muodostaa varusmiespalveluksen yhdenmukaisuusnäkökohdat huomioon ottaen.

3.3

Lopputulos

Saatan edellä esittämäni huomiot varusmiesten palveluskykyyn vaikuttavien seikkojen huomioon ottamisesta ja niiden johdosta tehtävien toimenpiteiden arvioimisesta Pääesikunnan tietoon. Muihin toimenpiteisiin asia ei anna aiheutta.